

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-59-136>

УДК 657.43(045)

Попович Оксана Василівна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансових технологій та бізнесу,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6367-7332>

Рибак Олена Миколаївна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансових технологій та бізнесу,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1576-7189>

Віннічук Анастасія Михайлівна

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9817-5138>

Oksana Popovych, Olena Rybak, Anastasia Vinnichuk
State University «Kyiv Aviation Institute»

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РОЗРАХУНКАМИ
З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ****ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF MANAGEMENT
OF SETTLEMENTS WITH BUYERS AND CUSTOMERS**

Анотація. Авторами досліджено теоретичні та практичні аспекти оцінки ефективності управління розрахунками з покупцями та замовниками. Обґрунтовано значення аналізу дебіторської заборгованості як ключового елемента фінансової стабільності підприємства, що впливає на його ліквідність та платоспроможність. Розглянуто процес управління розрахунками, який охоплює формування договірних відносин, виникнення та облік заборгованості, її аналіз, контроль та оцінку результативності, основні показники оцінки ефективності управління розрахунками, включаючи структуру та терміни погашення заборгованості, коефіцієнти оборотності та середній термін інкасації коштів. Визначено проблеми, що виникають у процесі управління розрахунками, зокрема несвоєчасні платежі, високий рівень простроченої заборгованості та недосконалість внутрішніх процедур контролю.

Ключові слова: розрахунки з покупцями, дебіторська заборгованість, ефективність управління, фінансовий стан, аналіз, контроль, оборотність.

Summary. The authors have investigated the theoretical and practical aspects of evaluating the effectiveness of managing accounts receivable from buyers and customers. The significance of analyzing accounts receivable is substantiated as a key element of an enterprise's financial stability, directly influencing its liquidity and solvency. The study examines the management process of settlements, which encompasses the formation of contractual relations, the incurrence and accounting of debt, its analysis, monitoring, and performance evaluation. Key indicators for assessing management effectiveness are identified, including the structure and maturity of debt, turnover ratios, and the average collection period. Problems arising in the settlement management process are defined, specifically late payments, high levels of overdue debt, and the imperfection of internal control procedures. The study analyzes core efficiency indicators, notably the accounts receivable turnover ratio, the collection period, the share of overdue debt, and doubtful debt indicators. It is demonstrated that the application of these indicators allows for an assessment of the velocity of capital circulation, financial risk levels, and the quality of settlement management. The primary challenges in the management process are established, including payment delays, the increasing share of overdue receivables, the inadequacy of internal control systems, and insufficient analytical support. It is determined that the effectiveness of settlement management depends on a systematic approach to organizing accounting and analytical support, as well as the utilization of modern control methods. Strategic directions for improving the accounts receivable management system are proposed, including the implementation of advanced control methods, automation of accounting and cash flow planning, and the reinforcement of monitoring over receivables. It is proven that a systematic approach to the analysis and management of settlements with buyers and customers contributes to

enhancing the financial resilience of the enterprise, optimizing cash flows, and forming an effective credit policy. Furthermore, it is established that systematic analysis and improving the quality of managerial decisions are vital factors in ensuring sustainable economic development within an unstable external environment.

Keywords: settlements with buyers, accounts receivable, management efficiency, financial condition, analysis, control, turnover.

Постановка проблеми. Сучасний економічний простір вимагає раціонального управління розрахунками з покупцями та замовниками, як критичної складової системи фінансового менеджменту підприємства. Це обґрунтовано посиленням конкуренції, нестабільністю економічного середовища, інфляційними процесами та зростанням ризиків неплатежів з боку контрагентів. За цих умов підприємства все частіше використовують відстрочку платежів як інструмент розрахунків, що, з одного боку, сприяє розширенню обсягів реалізації, а з іншого – призводить до збільшення дебіторської заборгованості.

Зростання дебіторської заборгованості призводить до погіршення ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства, оскільки «відволікає» оборотні кошти з господарського обігу. Особливо загострюється проблема у випадках зростання частки простроченої та сумнівної заборгованості, що підвищує ризик фінансових втрат і знижує ефективність використання ресурсів. У результаті підприємство відчуває дефіцит грошових коштів для виконання власних зобов'язань, що негативно позначається на його репутації та можливостях подальшого розвитку.

Актуальність проблеми зростає в умовах цифрової трансформації бізнесу та впровадження новітніх інформаційних систем обліку і управління. Незважаючи на розширення можливостей автоматизації, значна частина підприємств продовжує використовувати недостатньо ефективне аналітичне забезпечення управління розрахунками за відсутності чіткої кредитної політики та системи контролю дебіторської заборгованості. Що призводить до несвоєчасного виявлення проблемних боргів і ускладнює процес прийняття управлінських рішень.

Крім того, в умовах динамічних змін економіки України, коливань фінансового ринку та впливу зовнішніх факторів (зокрема кризових явищ і воєнних ризиків) значно підвищується невизначеність щодо платоспроможності покупців і замовників. Це вимагає від підприємств удосконалення підходів до оцінки ефективності управління розрахунками, запровадження системи контролю дебіторської заборгованості та використання сучасних методів аналізу.

Таким чином, необхідність забезпечення своєчасності розрахунків, мінімізації ризиків неплатежів та підвищення ефективності використання оборотних коштів зумовлює потребу у більш детальному дослідженні теоретичних і практич-

них аспектів оцінки ефективності управління розрахунками з покупцями та замовниками. Аналіз розрахунків дозволяє своєчасно виявити проблемні зони та забезпечити ухвалення виважених управлінських рішень, що є запорукою фінансової стабільності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових публікацій нормативно-правових актів показав, що питання обліку, аналізу та управління розрахунками з покупцями та замовниками є предметом зростаючої уваги українських і зарубіжних дослідників. У працях таких науковців, як Левковець Н.П. [1], Кіндрацька Л.М. [3], Ляш О.І., Трофименко О.О. [8] та інших, розглядаються аспекти організації бухгалтерського обліку розрахунків, управління дебіторською заборгованістю, впровадження електронного документообігу, а також удосконалення інформаційного забезпечення управління розрахунками.

Однак, комплексні дослідження, присвячені саме оцінці ефективності управління розрахунками з покупцями та замовниками як цілісного процесу – з урахуванням облікових, аналітичних, організаційних і контрольних аспектів потребують подальшого розвитку та систематизації.

Мета статті – комплексне дослідження методичних підходів до оцінки ефективності управління розрахунками з покупцями та замовниками та розробка практичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Виклад основних результатів дослідження. Ефективне управління розрахунками з покупцями та замовниками є ключовим фактором забезпечення стабільності грошових потоків і фінансової рівноваги [7, с. 2]. Сутність цього процесу полягає у формуванні оптимальної політики взаємодії з контрагентами, яка забезпечує своєчасне надходження коштів за реалізовану продукцію, роботи чи послуги при одночасному збереженні конкурентоспроможності підприємства.

Досягнення поставленої мети передбачає не лише організацію бухгалтерського обліку розрахунків, а й їх системний аналіз, контроль і оцінку ефективності. У зв'язку з цим особливої уваги потребує управління дебіторською заборгованістю як складовою оборотних активів [8, с. 40]. Саме рівень, структура та динаміка дебіторської заборгованості визначають ступінь відволікання коштів з обігу та впливають на фінансові результати діяльності підприємства [5, с. 125].

Важливим аспектом є те, що управління розрахунками повинно мати комплексний характер

і охоплювати всі етапи взаємодії з покупцями – від укладення договору до повного погашення заборгованості (рис. 1). Застосування такого підходу дає можливість не лише контролювати поточний стан розрахунків, а й запобігати виникненню прострочених боргів [3, с. 70].

Основну роль у системі управління відіграє етап оцінки ефективності, який базується на використанні системи аналітичних показників [1, с. 90]. Саме вони дозволяють кількісно оцінити якість управління розрахунками, визначити швидкість обігу дебіторської заборгованості та рівень фінансових ризиків.

Оцінка ефективності управління розрахунками з покупцями та замовниками здійснюється за допомогою відносних і абсолютних показників, що характеризують інтенсивність обороту коштів та ступінь їх повернення (табл. 1).

Представлені показники дозволяють всебічно оцінити ефективність управління розрахунками. Зокрема, коефіцієнт оборотності відображає швидкість перетворення дебіторської заборгованості у грошові кошти, а період її погашення характеризує тривалість фінансового циклу підприємства [2, с. 70]. Водночас показники, що відображають частку простроченої та сумнівної заборгованості, дозволяють оцінити рівень фінансових ризиків і якість дебіторського портфеля.

Практичне значення аналізу зазначених показників полягає у можливості своєчасного реагування на негативні тенденції [1, с. 90]. Наприклад, зниження оборотності дебіторської заборгованості або зростання частки прострочених боргів свідчить про необхідність перегляду умов надання комерційного кредиту, посилення контролю за розрахунками або вдосконалення роботи з контрагентами.

З метою більш глибокого розуміння механізму оцінки ефективності управління розрахунками доцільно розглянути практичне застосування наведених показників на основі умовних даних підприємства. Такий підхід дозволяє не лише теоретично обґрунтувати значення аналітичних індикаторів, а й продемонструвати взаємозв'язок цих елементів та їх роль у формуванні управлінських рішень. Узагальнення результатів розрахунків у табличній формі забезпечує наочність аналізу та полегшує інтерпретацію отриманих значень (табл. 2).

Представлений табличний приклад дозволяє наочно оцінити ефективність управління розрахунками підприємства. Отримані значення свідчать про відносно прийнятний рівень оборотності дебіторської заборгованості, однак водночас виявляють суттєві ризики, пов'язані з високою часткою прострочених і сумнівних боргів.

Таблична форма подання результатів є зручною для аналітичної роботи, оскільки забезпечує комплексне бачення стану розрахунків і дозволяє швидко виявити проблемні аспекти фінансової діяльності підприємства. Це формує підґрунтя для ухвалення ефективних управлінських рішень щодо оптимізації кредитної політики та підвищення платіжної дисципліни контрагентів.

Таким чином, ефективне управління розрахунками з покупцями та замовниками передбачає поєднання облікових, аналітичних і контрольних процедур, що забезпечують підвищення платіжної дисципліни та оптимізацію структури оборотних активів підприємства. Системний підхід до оцінки ефективності сприяє підвищенню якості управлінських рішень і забезпечує стабільний фінансовий розвиток підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

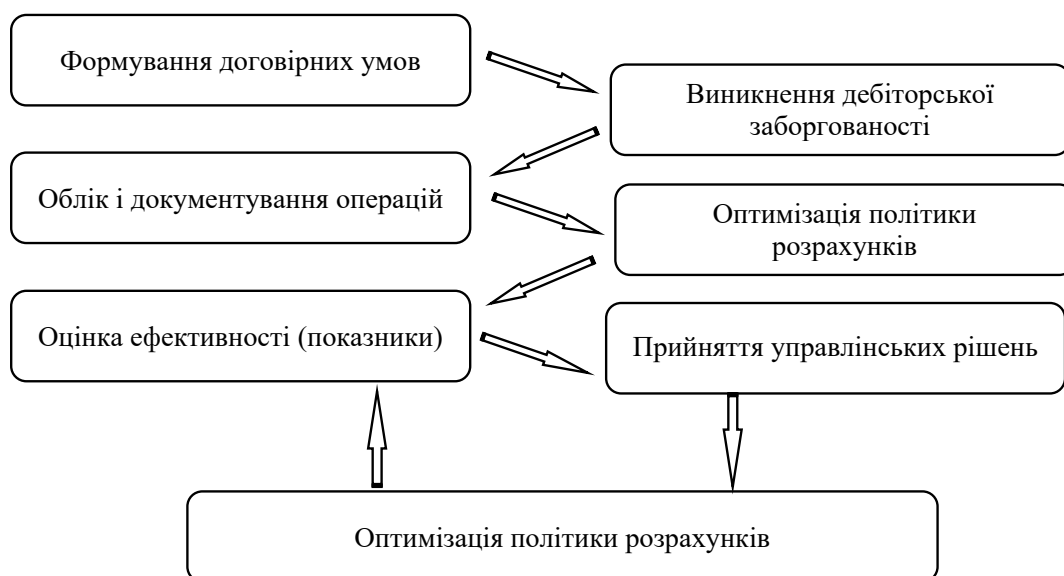

Рисунок 1 – Процес управління розрахунками з покупцями та замовниками

Джерело: систематизовано і доповнено на основі [1; 3]

Таблиця 1 – Основні показники оцінки ефективності управління розрахунками

Показник	Економічний зміст	Формула розрахунку	Характеристика
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Відображає швидкість погашення боргів	Виручка / Середня дебіторська заборгованість	Прискорення оборотності розкладається як позитивне явище; оптимальний рівень: >4
Період погашення дебіторської заборгованості	Показує середній строк повернення коштів	365 / Коеф. оборотності	Менше значення – краще.
Частка простроченої заборгованості	Оцінює ризик неплатежів	Прострочена заборгованість / Заг. заборгованість	До 10% оптимальний рівень
Коефіцієнт сумнівних боргів	Відображає ймовірність втрат	Резерв сумнівних боргів / Загальна заборгованість	Менше – краще; нормативне значення підприємство визначає самостійно

Джерело: систематизовано та доповнено на основі [4; 6]

Таблиця 2 – Приклад розрахунку показників ефективності управління розрахунками з покупцями та замовниками

Показник	Формула розрахунку	Розрахунок	Значення	Економічна інтерпретація
Середня дебіторська заборгованість	(ДЗ поч. + ДЗ кін.) / 2	(200 000 + 300 000) / 2	250 000 грн	Середній обсяг коштів, залучених у розрахунки з покупцями і замовниками
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Виручка / Середня ДЗ	1 200 000 / 250 000	4,8 обороти	Характеризує швидкість повернення коштів
Період погашення дебіторської заборгованості	365 / Коеф. оборотності	365 / 4,8	76 днів	Середній строк інкасації боргів
Частка простроченої заборгованості	Прострочена ДЗ / Загальна ДЗ	60 000 / 300 000	0,2 (20%)	Відображає рівень ризику неплатежів
Коефіцієнт сумнівних боргів	Резерв / Загальна ДЗ	30 000 / 300 000	0,1 (10%)	Оцінює ймовірність втрат

Джерело: розроблено авторами

Висновки. Дослідження показало, що ефективне управління розрахунками з покупцями та замовниками відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності підприємства. Основними інструментами оцінки виступають показники оборотності та структури дебіторської заборгованості.

Запропоновано застосовувати комплексний підхід, що охоплює аналіз, контроль і прогнозування розрахунків. Використання сучасних інформаційних технологій та вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення сприятиме підвищенню ефективності управління та зниженню фінансових ризиків підприємства.

Список використаних джерел:

1. Левковець Н.П. Управління дебіторською заборгованістю підприємства в сучасних економічних умовах. *Вісник Національного транспортного університету. Серія «Економічні науки»*. 2023. № 2(56). С. 87-93. URL: <http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/56/087.pdf> (дата звернення 03.04.2026).
2. Мухомор Г. В. Новий показник ефективності управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Облік, контроль і оподаткування на шляху повоєнного відновлення України та досягнення цілей сталого розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, (м. Київ, 10–11 квітня 2025 р.). Київ: КНЕУ, 2025. С. 70-72. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/50508> (дата звернення 03.04.2026).
3. Нечасев М. В., Кіндрацька Л.М. Інформація адресного спрямування для управління розрахунками з вітчизняними покупцями і замовниками. *Інноваційні проекти для післявоєнного відновлення та розвитку України: матеріали студентської наукової конференції* (м. Київ, 17 квітня – 20 травня 2023 р.). Київ: КНЕУ, 2023. С. 70-71. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7b7e0742-8ed2-4da6-ae89-84c255b1cedb/content> (дата звернення 03.04.2026).
4. Про Методичні рекомендації щодо проведення аналізу фінансового стану підприємства-боржника при отриманні відстрочок (розстрочок): Лист Державної податкової адміністрації України від 15.06.1998 № 7141/10/20-0017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v7141225-98#Text> (дата звернення 03.04.2026).

5. Савченко А.М., Горелик Д.С., Гаврилюк В.Ю., Вербіцький, О.В. Дебіторська заборгованість та її вплив на фінансовий результат діяльності підприємства. *Український економічний часопис*. 2025. № 8. С. 123–127. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2025-8-21> (дата звернення 03.04.2026).

6. Щодо визначення величини резерву сумнівних боргів: Лист Міністерства фінансів України від 29.04.2005 № 31-04200-20-16/8181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8181201-05#Text> (дата звернення 03.04.2026).

7. Юрченко С. В., Мачак Т. О., Овдін В. С. Управління дебіторською заборгованістю для підвищення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія «Економіка та управління»*. 2024. № 16. С. 1-7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-04-02> (дата звернення 03.04.2026).

8. О. Pyash, O.Trofymenko, V. Dmytrenko. Methods for management of the enterprise's accounts receivable. *Entrepreneurship and innovation*. 2018. vol. 5. pp. 40-46. URL: <https://iuf.edu.ua/wp-content/uploads/images/stories/journal/journal052018.pdf#page=42>

References:

1. Levkovets N.P. (2023) Upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu pidpriemstva v suchasnykh ekonomichnykh umovakh [Management of receivables of the enterprise in modern economic conditions]. *Visnyk Natsionalnoho transportnoho universytetu. Seriiia «Ekonomiczni nauky» – Bulletin of the National Transport University. Series "Economic Sciences"*. vol. 2(56), pp. 87-93. Available at: <http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/56/087.pdf> (in Ukrainian)

2. Mukhomor G. V. (2025) Novyi pokaznyk efektyvnosti upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu pidpriemstva [A new indicator of the efficiency of enterprise receivables management]. *Accounting, control and taxation on the path of post-war reconstruction of Ukraine and achievement of sustainable development goals: Materials of the international scientific and practical conference* (Kyiv, April 10-11, 2025). Kyiv: KNEU. Available at: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/50508> (in Ukrainian)

3. Nechayev M. V., Kindratska L. M. (2023) Informatsiia adresnoho spriamuvannia dlia upravlinnia rozrakhunkamy z vitchyznianymy pokuptsiamy i zamovnykamy [Addressing information for managing settlements with domestic buyers and customers]. *Innovative projects for the post-war restoration and development of Ukraine: materials of the student scientific conference* (Kyiv, April 17 – May 20, 2023). Kyiv: KNEU. Available at: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7b7e0742-8ed2-4dae-ae89-84c255b1cedb/content> (in Ukrainian)

4. Pro Metodychni rekomendatsii shchodo provedennia analizu finansovoho stanu pidpriemstva-borzhnika pry otrymanni vidstrochok (rozstrochok): Lyst Derzhavnoi podatkovoi administratsii Ukrainy [On Methodological recommendations for conducting an analysis of the financial condition of a debtor enterprise when receiving deferrals (installments): Letter from the State Tax Administration of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v7141225-98#Text> (in Ukrainian)

5. Savchenko A.M., Gorelyk D.S., Gavrilyuk V.Yu., Verbitsky, O.V. (2025) Debtorska zaborhovanist ta yii vplyv na finansovyi rezultat diialnosti pidpriemstva [Accounts receivable and its impact on the financial results of the enterprise]. *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys – Ukrainian Economic Journal*, vol. 8, pp. 123-127. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2025-8-21> (in Ukrainian)

6. Shchodo vyznachennia velychyny rezervu sumnivnykh borhiv: Lyst Ministerstva finansiv Ukrainy [Regarding the determination of the amount of the reserve for doubtful debts: Letter from the Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8181201-05#Text> (in Ukrainian)

7. Yurchenko S. V., Machak T. O., Ovdin V. S. (2024) Upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu dlia pidvyshchennia rivnia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Accounts receivable management to increase the level of financial and economic security of the enterprise]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriiia «Ekonomiczna ta upravlinnia» – Problems of modern transformations. Series "Economics and Management"*. vol. 16, pp. 1-7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-04-02> (in Ukrainian)

8. О. Pyash, O.Trofymenko, V. Dmytrenko. Methods for management of the enterprise's accounts receivable. *Entrepreneurship and innovation*. 2018. vol. 5. pp. 40-46. Available at: <https://iuf.edu.ua/wp-content/uploads/images/stories/journal/journal052018.pdf#page=42>

Дата надходження статті: 16.04.2026

Дата прийняття статті: 07.05.2026

Дата публікації статті: 25.05.2026